

Három könyv a kolozsvári magyar egyetemi oktatásról

Mátrai Ernő: A kolozsvári egyetem mint kulturai szükséglet. Pest-Kolozsvár 1871. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum hasonmás kiadványai. Az utószót írta Náhlik Zoltán. Budapest [1990].

A Kolozsvári Magyar Egyetem 1945-ben (A Bolyai Egyetem szervezésének válogatott dokumentumai). Előszó: Dr. Csörgő Lajos. Bevezető tanulmány és utószó: Joó Rudolf. Gyűjtötte és szerkesztette Barabás Béla és Joó Rudolf. Magyarságkutató Intézet. Budapest 1990.

A romániai magyar főiskolai oktatás. Múlt — jelen — jövő [Kolozsvár 1990].

Amióta tudatosan vállalt erdélyi magyar művelődéspolitikai van — s Bethlen Gábor korától ilyenről már beszélhetünk —, az értelmiség felnevelésének és utánpótlásának a kérdése állandósult gondként jelenik meg korszerűen és felelősen gondolkodó legjobbaink írásaiban. Művelődésünk szinte minden jeleséről elmondhatjuk, hogy az iskola embere volt, jelen és jövőnk sarkalatos kérdésének tartotta, hogy létrejöhessen ez a falusi iskolát és akadémiát egyaránt felölelő oktatási hálózat, amely amellelt, hogy megismerteti a felnövő gyermekekkel az írás-olvasás, számolás tudományát, hazai kiképzési lehetőséget biztosít azoknak a

fiataloknak, akik teológiai, bölcséleti, jogi, orvosi, természettudományi, idővel pedig műszaki ismeretek birtokában szándékoztak boldogulni az efféle tudásra rendre igényt bejelentő erdélyi társadalomban.

Az erdélyi magyar művelődésben az akadémiai gondolatnak — jelentsen az igényt legmagasabb szintű oktatási intézményre vagy tudós fórumra — olyan szószólói voltak, mint Apáczai Csere János, Bod Péter, Batthyány Ignác, Aranka György, Döbrentei Gábor, Bolyai János. A XIX. században pedig megsokasodnak a korszerű tudományegyetem felállítását sürgető írások.

A kiegyezést követő években az egész magyar értelmiségi közvéleményt foglalkoztatta az a kérdés, hogy hol állítsák fel az akkori ország második tudományegyetemét. Hírlapi cikkek, alkalmi kiadványok vitatták, hogy Pest után melyik városnak vagy melyik vidéknek kellene megkapnia a korszerű felsőoktatási intézményt.

Ez utóbbiak közé tartozott Mátrai Ernő írása is, melyet 1871-ben egy pesti és egy kolozsvári könyvkiadó közösen bocsátott útjára, s melyet nemrégiben a magyarországi Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum hasonmásban adott ki.

A filozófiai műveltségű Mátrai Ernő a liberális szellemű publicisztika jó tollú művelője volt. Noha nem Erdélyben született és nem itt növekedett fel, történeti, iskolastatisztikai és általános művelődéspolitikai érvek alapján Kolozsvárt tartja a legméltóbbnak arra, hogy az új egyetem otthonául szolgáljon. És nehogy valaki azt gondolja, hogy ebben valami szélsőséges nacionalista nézetek vezették: nem azért javasolja Kolozsvárt, hogy ott aztán az új felsőoktatási intézmény kénye-kedve szerint forgassa ki nemzeti mivoltából a román és a szász értelmiségi ifjúságot, hanem ellenkezőleg, éppen azt javasolja, hogy a létrehozandó „kolozsvári egyetemen a magyar mellett németül s románul is adassék egy rendes, rendkívüli tanár vagy legalább egy docens által elé minden oly disciplina, mely bármely kar államvizsgálatainak tantárgyai közé tartozik. ... Az államvizsgán mindenki azon a nyelven felelhet, melyen az illető tantárgyat hallgatta...” A hasonmás kiadáshoz utószót író Náhlik Zoltán azt is számba veszi, hogy a korabeli erdélyi román értelmiség milyen nagy elismeréssel fogadta Mátrai fejtegetéseit. A *Federatiunea* című lap így üdvözli a röpirat szerzőjét: „...nagyon örülünk annak, midőn találunk egy-egy felvilágosodott embert is, kinek keble ment a nemzetiségi szenvedélytől s tele van az

igazság és egyenlőség érzelmével...” A Mátrai írása körül támadt országos vitában aztán akadt olyan magyar tudós is, aki kevesellte azt, hogy az új kolozsvári tudományegyetemen románul és magyarul adjanak elő, s azt a messze előremutató tételt állítja fel, hogy a magyar egyetem mellett román és szász tudományegyetemet is létesítenek kell. Ez a jeles magyar tudós Herman Ottó volt, akit az Erdélyi Múzeum-Egyesület vezetői, Mikó Imrécék hívtak Kolozsvárra, hogy Brassai Sámuel mellett szervezője legyen a Múzeum állattani gyűjteményének. Íme Herman Ottó álláspontja a felállítandó erdélyi egyetem ügyében: „Amint kimutattuk, hogy a Mátrai által indítványozott nyelvi utraqvizmus minimuma a teendőknek, úgy kimondjuk még azt is, hogy egy román és egy szász egyetem felállítása mellett jobban győznék meg a nemzetiségeket jóakaratumk ösztönzéséről, felkölténé az együvé tartozás, az igaz testvériség érzetét, mint teszi mindezeket az *«uralkodó nemzetiség»* hangoztatása minden karhatalommal egyetemben.”

Köztudomású, hogy az 1872-ben Kolozsvárt létesített, Ferenc József nevét viselő tudományegyetem előadásnyelve kizárólagosan a magyar volt, s a románoknak és a szászoknak be kellett érniök annyival, amennyit a román nyelv és irodalom tanszéke, illetőleg a német nyelv és irodalom katedrája biztosított nyelvük és nemzeti kultúrájuk ápolására.

Az első világháborút követő hatalomváltás után a román állam birtokba véve a kolozsvári magyar egyetemet, azt Ferdinánd királyról nevezte el, és azon a korábbi gyakorlathoz hasonlóan — csak most már megfordítva az arányokat — a magyar nyelv és irodalom tanszékre korlátozta a magyar előadási nyelvet.

A második világháború után úgy látszott, hogy megoldódik a háromnegyed százados vita: Kolozsvárt a román és a magyar

egyetem egyaránt otthont kapott. A második előttünk fekvő könyv éppen arról szól, hogy az antifasiszta erők összefogásának köszönhetően 1944 őszén a kolozsvári magyar egyetem — megtagadva a kiűrtési parancsot — a helyén maradt és ezzel lehetővé vált, hogy a Nagyszebenbe menekült román egyetem visszatérésével egy időben, 1945. május 29-én kelt, királyilag szentesített rendelet törvény bizottsága a magyar nyelvű egyetem folytonosságát, megalapítva négy tudománykarral a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetemet.

A kötet előszavát Csögör Lajos, a Bolyai Tudományegyetem első rektora írta, bőven ismertette azt a politikai harcot és nagy anyagi áldozatot kívánó szervezési munkát, mellyel a romániai magyarság egyetemesen kiállt az anyanyelvű felsőoktatásért. Csögör Lajos írása az erdélyi magyar művelődéspolitikai forrásértékű bizonyosságlevelé. A kötetben helyet kapott Joó Rudolf *Az erdélyi egyetem és az egyetemi eszme 400 éve* című vázlatos történelmi visszapillantása is. Ebben a tanulmányban a szerző a kolozsvári országgyűlés 1565-ben hozott határozatától, Báthory István 1581-ben, Bethlen Gábor 1622-ben kelt alapítóleveleitől kezdve egészen 1946. február 11-ig tekinti át a kérdést, mikor is a kolozsvári sajtó beszámolója szerint „a Bolyai Tudományegyetem minden külön ünnepség nélkül megnyitotta kapuit”.

A kötet nagyobbik részét a dokumentumválogatás teszi ki, mely kezdve Miskolczy Dezső rektor 1945. január 13-án elhangzott doktoravató beszédével, befejezve Jancsó Elemér professzornak *A Bolyai egyetem hivatása* című, 1946. február 9-én a kolozsvári *Világosságban* megjelent cikkéig tartalmazza az egyetemalapítást érintő legfontosabb hivatalos iratokat, leveleket és sajtóban közölt írásokat.

Az Epilógusban az olvasó tájékoztatást nyer a kolozsvári magyar nyelvű egyetemi

oktatás 1945 után megtett útjára. Röviden foglalkozik ez a Bolyai és a Babeş Tudományegyetem 1959-ben bekövetkezett egyesítésével, mely művelet Nicolae Ceauşescu személyes irányításával — emberi életet sem kímélve — valójában felszámolta a Bolyai Tudományegyetemet és megnyitotta az utat a magyar oktatási nyelv teljes kiszorítása felé.

A harmadik kiadvány, melyről itt szólni kívánunk, a *Jelenlét* kiadásában, a Bolyai Társaság és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség aláírásával (Kolozsvár, 1990. augusztus keltezéssel) jelent meg. Ez a röpirat is áttekinti azt a történelmi utat, amelyet az erdélyi egyetemi oktatás a kezdetektől, az első kísérletektől napjainkig megtett, ismerteti azt az évszázados gyakorlatot is, hogy az erdélyi diákok rendszeres hallgatói voltak Európa híres egyetemeinek. A második világháború utáni romániai magyar felsőoktatási viszonyokat tárgyalva, a röpirat nem csupán a Bolyai Tudományegyetemre, illetve a tudományegyetemi oktatásra szűkíti mondandóját, hanem kiterjeszkedik a mezőgazdasági, a műegyetemi, a művészeti oktatásra, ismerteti, hogy ezen a téren is az elsorvasztásnak milyen tudatosan irányított folyamata ment végbe.

A kiadvány leszögezi, hogy a romániai magyarság elperelhetetlen igényt tart a saját művelődési fejlődésért és identitásáért biztosító főiskolai hálózatra. Tájékozatlan vagy rosszhiszemű zszurnaliszták állításaival szemben bőséges példaanyaggal igazolja, hogy Európában és Amerikában számos helyen biztosítanak a nemzeti kisebbségeknek saját tannyelvű, állami költségvetési keretbe illesztett tudományegyetemeket és főiskolákat.

A Romániai magyar főiskolai oktatás c. kiadvány összeállítói hasznos statisztikai táblázatokkal, a legfontosabb nemzetközi szerződések és egyezmények idézésével, valamint a román állam és illetékes vezetői ide

vonatkozó határozatainak és nyilatkozatainak felmutatásával bizonyítják, hogy „a magyar nemzeti kisebbség iskolahálózatának igénylése, az elemi iskolától az egyetemig, teljes mértékben törvényszerű és jogos”.

Feltétlenül kívánatos lenne, hogy ez a kiadvány kissé összefogottabb és áttekinthetőbb szerkesztésben világnyelveken is megjelenjék.

B.S.